

ÖRKÉNY ISTVÁN EGYPERCESEI A KÖZÖSSÉGI MÉDIÁRÓL

Esettanulmány a ChatGPT mesterséges intelligencia szövegalkotásáról

DOI 10.35402/kek.2024.1.2

Absztrakt

A tanulmány az OpenAI által fejlesztett ChatGPT-3 mesterséges intelligencia alapján működő nyelvi modell szövegalkotási módját szemlélteti, miközben egy rendhagyó irodalmi kísérletet mutat be. A dolgozatban a szerzők először bemutatják a szövegíró algoritmust. A tanulmány újdonsága, hogy a szerzők a mesterséges intelligenciát arra kérték, írjon Örkény István stílusában egyperceseket, így lehetőség nyílik a modellként szolgáló novellák prózapoetikai eljárásainak vizsgálatára, illetve a gép által generált szövegek elemzésére is, és a mesterséges intelligencia emberképének vizsgálatára. Az esettanulmány ismertetését követően a szerzők levonják az irodalomelméleti következtetéseket, és kijelölik a kutatás folytatásának lehetséges irányait.

Kulcsszavak: ChatGPT, mesterséges intelligencia, OpenAI, Örkény István, szerző, egypercesek.

Abstract

This study illustrates the text generation capabilities of the ChatGPT-3 artificial intelligence model developed by OpenAI, while presenting an unconventional literary experiment. In the paper, the authors first introduce the text generation algorithm. What makes this study novel is that the authors instructed the artificial intelligence to write one-minute stories in the style of István Örkény, providing an opportunity to examine the prose-poetic techniques employed by the model-serving novellas, analyze texts generated by the machine, and explore the depiction of artificial intelligence as a human-like entity. Following the presentation of the case study, the authors draw literary-theoretical conclusions and outline possible directions for further research.

Keywords: ChatGPT, artificial intelligence, OpenAI, István Örkény, author, one-minute stories

Bevezető

Az OpenAI magánvállalkozásként működő, több száz szakembert, köztük kutatókat és fejlesztőket

foglalkoztató nonprofit kutatóműhely. 2016-ban alakult, központja San Franciscóban található. Célja a tanuló algoritmusok és a mesterséges intelligencia fejlesztése. A kutatások az önvezető járművek, az okos házak, a robotika és a játékok területére is összpontosítanak.

A ChatGPT-3 (Chat Generative Pre-trained Transformer) az OpenAI által fejlesztett, nagy nyelvi modell (large language model – LLM), amely meggyőző mondatokat generál az internetről összegyűjtött hatalmas szövegadatbázisban található statisztikai-nyelvi mintákat utánozva. Az algoritmus megjelenése után pár héttel már felforgatta az akadémiai szférát. Paradigmaváltó kérdéseket vet fel az iskolai esszék és dolgozatok, illetve a kutatások jövőjét illetően (Stokel-Walker 2023). A ChatGPT gépi mélytanulás alapján működik, és képes kezelni szöveges adatokat, válaszolni kérdésekre, továbbá szövegek generálására is alkalmas. Alapját a Transformer architektúra képezi, ennek köszönhető a nyelvi feladatok területén nyújtott kiváló teljesítménye. A Transformer architektúra eltér az általános nyelvi modell architektúráktól, ugyanis nem a hagyományos rekurzív vagy konvolúciós rétegeket használja. Ehelyett az „attention mechanism” (figyelmeztető mechanizmus) elve alapján működik. Ez lehetővé teszi a modell számára, hogy a bemenetre, vagyis a felhasználói szöveg minden elemére egyszerre koncentráljon, és figyelembe vegye a komponensek közötti kapcsolatokat (Vaswani et al. 2017).

A modell tanítása, illetve fejlesztése a memóriaként szolgáló neurális hálózataiba történő adatbevitel révén valósul meg. A neurális hálózatok olyan matematikai modellek, amelyek a különböző kapcsolódási lehetőségeik révén képesek összefüggéseket felismerni és ezek alapján tanulni, fejlődni. A hálózatok virtuális idegsejtekből és kapcsolataikból álló grafikus rendszerek. Habár lehetővé teszik információk tárolását, nem bírnak önálló és állandó fizikai jellemvonásokkal. A modell ismeretanyagát alkotó adatbevitel 2019 szeptemberében vette kezdetét, és azóta is folyamatosan zajlik. A legfrissebb információja 2023 októberében 2021. szeptember 31-re vonatkozik. Mivel nem tájékozódhat online adatbázisokból, kurrens adatoknak nincs birtokában. Képes több nyelven, többek között magyarul is kommunikálni, valamint szöveget

létrehozni. 2023 elején az OpenAI és a Microsoft stratégiai szövetséget kötött, melynek eredményeként a Bing kereső részletesebb válaszokat ad majd, és nem csupán linkeket prezentál.

Irodalmi háttér és vonatkozások

Irodalmi kísérletünk során arra kértük a mesterséges intelligenciát, hogy szövegeket alkosson. A szóban forgó chatbot oly módon hoz létre Örkény István egypercesének stílusában szöveget, hogy először elemzi, majd felhasználja a szerző által írt szövegek meghatározó jellemzőit. Ilyenek a szürreális jelene-tek, a narratív megtévesztések és az abszurditás sémái. A modell adatbázisa tartalmazza a szerző által írt egyperceseket, ezek alapján képes szöveget generálni a megadott paraméterek, illetve tematikai kritériumok figyelembevételével. A modell első lépésként elemzi és értelmezi a felhasználó által megadott témát, majd a tárolt adatok alapján alkotja meg a szerzőre jellemző, fentebb említett prózapoétikai eljárások, illetve narratív ismertetőjegyek alapján a szöveget. A modell a témához kapcsolódó szókinccset, mondatszerkezetet és stílust használja a novella létrehozásához.

Az utóbbi időben kevésbé divatosak Örkény István frappáns egypercesei, amelyeket számos nyelvre lefordítottak, színpadon is előadtak, rádiófelvételek készültek belőlük. Talán újra elő kell vennünk, hogy az olvasók felfedezzék aktualitásukat, hogy tovább is írják ezeket. Örkénynek számos követője akadt a magyar irodalomban, ezt a folyamatot kel-lene folytatnia a mai szerzőnek. A világirodalomban is akadnak rövid novellák, elég például Franz Kafkára hivatkozni, ám ezek másfajta szövegek. Örkény groteszk és abszurd vonásai meglehetősen specifikusak, egyéniek.

Örkény István új műfajt teremtett a múlt század közepén: az egyperces novellát. A 21. századi olvasó felfedezi benne az előrelátást, vagyis azt, hogy az olvasók száma csappan, sőt az újabb nemzedékek szeretnek gyorsan, különböző terekben és egyre rövidebb szövegeket olvasni (Vesd össze Aczél 2012: 115; Nyíri 2006). Az a rövidség és alulbeszéltség, illetve alulretorizáltság, ami Örkény korában még szokatlannak és abszurdnak tűnt, a képernyő korában már természetes, és segíti a befogadást, miközben a témák korabeli aktualitása ugyancsak magával ragadó, közülük sok ma is időszerű. Ha szigorúan ragaszkodunk az irodalmi definícióhoz, akkor joggal merül fel a kérdés, hogy novella-e az egyperces? Némelyik igen, viszont néhány „szöveghez”

(képvershez?) sajátos olvasói stratégia szükséges (*Üres lap, Zászló, Trilla, Polgártársak!* stb.). Az egypercesekből összeállt kötet (először 1968-ban jelent meg) *Használati utasítása* utal a sűrítettiségre, valamint az olvasás változó színtereire.

Ha a magyar irodalmár a groteszk és abszurd definiálására törekszik, nem hagyhatja figyelmen kívül az örkényi felfogást, nevezetesen a feje tetejére állított, képtelen világot (a terpeszállást!) és a líra megnyilvánulását. Örkény görbe tükre ma is bírálatot fejez ki. *Az Emlékkönyvbe* név és személyiség kapcsolata, a *Választék* a választási lehetőségek eltűnésére utal, amely akár az egypártrendszer útjára is rámutat. Az egypercesek rövid címei szinte lexikonszerűen állítják a befogadó elé a kritikus pontokat, némelyik intertextuális utalása is feltűnik. Felfedezhető a szövegek háborús utalása, a történelmi megtorlások némely képe. A vizualitás problémája kiemelkedik a befogadás során, némely egyperces inkább videoklipként, esetleg metaviccként fogható fel (Szirák 2008; Thomka 1986).

A humor kérdése sokfelé ágazó, ugyanis gyakran nevetni sem lehet a szövegeken. Az utolsó mondatok inkább tünődésre, továbbgondolásra ösztönöznek, a halál problémája pedig igazán sokrétű megközelítést igényel. Az *és*-ek mondateleji szerepe elmélyült nyelvészeti vizsgálatot érdemel.

A ChatGPT egyperces novellái

A ChatGPT által megalkotott szövegek – jelen esetben novellák – egyedi és megismételhetetlen alkotások, azokat ugyanis a nyelvi modell nem tárolja, ennek megfelelően azokra nem is képes „visszaemlékezni”. A ChatGPT, miként arról korábban már szó esett, nem rendelkezik valós fizikai tárolóval, hanem a gépi tanuláson alapuló memóriáján keresztül, tokenek formájában dolgoz fel információkat. A tokenek a nyelvi alapértelmezett egységei (morfémái), a nyelvi modell ezeket használja fel a bevitt szöveg elemzésére és feldolgozására. Mivel a modell különböző nyelvváltozatokat egyaránt képes feldolgozni, beleértve a beszélt és írott nyelvet is, feltételezhető, hogy sok millió magyar nyelvű token ismer és használ. Az általa tárolt és szükség esetén mozgósítható nyelvi elemek száma azonban nem határozható meg, a modell ugyanis folyamatosan tanul, fejlődik.

A nyelvi modell adattárolása ciklikus, így a régi információk felülíródnak az új bevitelre való reagálás során, így a modell nem képes megőrizni a korábbi beszélgetések, üzenetváltások vagy szövegalkotások

részleteit. A ChatGPT által generált történetek egyediek és megismételhetetlenek továbbá abban az értelemben is, hogy egy újabb, ám azonos kritériumok alapján indított szövegalkotás a korábbtól minden esetben eltérő textuális képződményt eredményez, ugyanis probabilisztikus módon történik. A folyamatban mindig szerepet játszik a véletlen, ennek alapját a programban alkalmazott véletlenszám-generátor algoritmusai biztosítják. A lehetséges kombinációk száma, figyelembe véve annak nagyságrendjét, gyakorlatilag végtelen. Ez még rövid, pársoros szövegek esetében is érvényes megállapítás. Egy szövegről maga a ChatGPT sem tudja megállapítani, hogy „ő”, illetve a program írta-e azt vagy sem.

Annak érdekében, hogy megvizsgáljuk, a gyakorlatban miként működik a ChatGPT nyelvi modell szövegalkotása, arra utasítottuk az algoritmust, hogy Örkény István egypercesek stílusában írjon novellákat, és azokat minden esetben lássa el címmel. Tematikai szűkítést alkalmaztunk azáltal, hogy különböző közismert és népszerű közösségi média-platformokra (a Facebookra, a Twitterre, az Instagramra, a YouTube-ra, a TikTokra és a Tinderre) irányítottuk a figyelmét. Ezt követően a chatbotnak az internetfüggőség, majd pedig a közösségi média és a narcizmus kapcsolatáról kellett novellát írnia. A választott műfaj területi kötöttségénél, rövidegességénél fogva különösen alkalmas a szöveggenerálási mód szemléltetésére, kiemelkedő és közismert képviselője pedig, miként arról fentebb már szó esett, a magyar irodalom kanonizált szerzője, stílusa könnyedén felismerhető. Az alábbiakban változatlan formában adjuk közre a mesterséges intelligencia által alkotott novellákat.

A ChatGPT által írt novellák

Like-ok halála

Az ember kétségbeesetten nyomkodta a gombokat. Egyre több like-ot akart, egyre több lájkot. De a többiek is ugyanúgy csinálták, így egyre nehezebb volt előrébb jutni. Végül, amikor már azt hittem, hogy a képernyőn találtam a boldogságot, valami eltűnt. A like-ok eltűntek. Az ember összeomlott, és rájött, hogy a valódi élet nem a képernyőn van.

Twitter-történet

A férfi ült az asztalnál, a telefonja előtt. A képernyőn a Twitter-fiókja volt nyitva. Az üzenetek, a kedvencek és a követők száma végtelenül nőtt. Aztán egyszer csak megállt. Nem volt több

üzenet, nincs több kedvenc, nincs több követő. Csak ő volt és a képernyő, melyen a közösségi média csodája játszódtott le. Ő volt a király. De miért volt egyedül?

Insta-szenvedély

A mobilomat markolva ültem a buszon, szemem lehunyva, mintha egy álomba merülnék. De nem álom volt ez, hanem a valóság – az Insta-valóság. A képek, a videók, a kommentek, a kedvelések végtelen folyamatában éltem. A követőim száma nőtt, a kapcsolataim mélyültek, a világ pedig kicsinyült. Csak az Insta-világ létezett, ahol én voltam a király. De valahol mélyen tudtam, hogy ez a királyság hamis, és hogy a valódi életet elszalasztva, az Insta-szenvedélyem rabja lettem.

A YouTube-függő

Az élete a kattintásokban telik, a kedvenc csatornák friss videóit képes éjjel-nappal nyitva tartani a böngészőjét. De amikor a képernyő előtt ülve végig nézi a saját életét, rájön, hogy valójában mégsem él, csak látja az életet a képernyőn keresztül. A valódi élményeket cserélte a virtuális kattintásokért.

TikTok-tánc

Az öregasszony unottan nézegette az üres falat. Egyre csak a TikTok-videók jártak a fejében. Miért kell ennyi idióta dolognak léteznie? De aztán valami megfogta. Egy tánc, amit a fiatalok csináltak. Még sosem látott ilyet. Felállt az ágyából és próbálkozni kezdett a lépésekkel. Két lábbal ugrott, fordult, forgott. És amikor végre eltalálta a ritmust, az unalmas fal helyett a tánc volt az, ami a fejében járt. A TikTok megváltoztatta az életét.

A tindertündér

Az öregember összeszedte magát, és belépett az ismeretlenbe. A tindertündér varázszlata által került be a virtuális világba, ahol a fiatalság örömeit keresve pörgette a karikát. De ahogy eltelt az idő, rájött, hogy a valóság a képernyő mögött sokkal szürreálisabb, mint amit elképzelt. A tindertündér csak egy álom volt, amelytől végül felébredt, és ismét a magányos valóságába visszatért.

A gombok zsidongása

Az öregember ült az asztalnál, a kezében az okostelefonnal. A gombok zsidongása volt az egyetlen hang a csendes szobában. Kattintott, kattintott, kattintott, miközben a képek és

videók váltakoztak előtte. Nem tudta abbagyni. A világ kívül a falakon volt, de ő csak a képernyőt bámulta. A kattintások üteme egyre gyorsabb volt, mintha a betegségekkel küzdő, régi teste is az internet függőségéhez igazodott volna. A gombok zsidongása volt az egyetlen dolog, ami még életben tartotta. Csak az volt az élet, amit a képernyőn látott.

Narcissus 2.0: A közösségi média önimádatának története

Az öreg Narcissus önimádoan nézegette magát a tóban, amikor meglátta a fiatalokat, akik telefonjaik kamerájának képernyőjén bámulták magukat. Ők valóban ők voltak a valódi önimádók, gondolta Narcissus, miközben elmosolyodott. Ők azok, akiknek nem kell tó, csak egy internetkapcsolat.

A ChatGPT emberképe

Szociológiai szempontból a ChatGPT által generált novellákon keresztül egy sajátos technológiai emberkép rajzolódik ki, amely epikai eszközökkel reprodukálja a már az 1960-as és '70-es évek társadalomkritikusai által is észlelt problémákat a mai közösségimédia-felületek vonatkozásában.

A mesterséges intelligencia emberképe őrzi az örkényi szubsztantivista nézőpontot, vagyis a novellákban kirajzolódó technológiafelfogás szerint az eszközök meghatározzák a szereplők életmódját, befolyásolják gondolkodásukat, és átalakítják világhoz való viszonyukat is (Feenberg 1999: 1–10). „*Pedig az ember sajnos, már nem bírja utolérni a technikát. Használni használja, valójában azonban retteg tőle*” – hangzott el a *Legmerészebb álmaink is megvalósíthatók!* „egyperces főhősének” szájából az író 1968-ban megjelent kötetében (Örkény 1968: 275–276). A ChatGPT ehhez hasonlóan a technológiát autonómnak tételezi, és bár kulcsszóként csak a közösségimédia-felületek neve került betáplálásra, három novellában is megjelent a technológia terebélyesedésre való hajlama, valamint a felületek jellemzésénél az oldalak, követők, lájkok számának állandó növekedése. A novellák alapján a mesterséges intelligencia szerint a felületek inherens tulajdonsága a folytonos növekedési kényszer, amely egyre gyorsuló ütemű, egyenesen „végtelen folyamat”. A technológiának szintén elválaszthatatlan része a képernyő (akár monitor, akár a mobiltelefon kijelzője), amely hat novellában is megjelenik. Az egyén ugyanis ezen

keresztül kapcsolódik a felületekhez, és önmagában már a felületek megtekintése is bevonja a felhasználókat, és függőséget okoz a novellák elbeszélése szerint. A függést négy helyen a kattintás teszi még markánsabbá, és a *Like*-ok halála, valamint a *TikTok-tánc* esetén megjelenik a saját tartalomgyártás is. A műfajra jellemző fordulat is megtalálható a ChatGPT novelláiban, azonban sajátosan: a feszültséget a like-ok, követők növekedésének megtorpanása okozza, míg a befejezésben a tragikum abból a felismerésből fakad, hogy „a valódi élet nem a képernyőn van”. Kifejezés szintjén öt novellában szerepel, hogy a hősök a „valódi életet” szalasztják el, vagy cserélik virtuális kattintásokra. A végkifejlet öt esetben az összeomlás és a magány, míg két alkalommal az örkényi kisszerű hősöket még így is a „gombok zsidongása” és a „TikTok-tánc” tartja életben. Egyedül Narcissus esik kívül ezen, aki iróniával tekint az internetfüggőkre.

Mindezek alapján a ChatGPT technológiahasználó embere a 20. század magányos emberének alakját őrzi, aki a technológiától várja élete jobbá válását, azonban egyre inkább magára marad a világban. A főszereplők individuumként jelennek meg, minden esetben egyedül, sosem társaságban vagy másokkal interakciókban. Családra, barátokra nem történik utalás a szövegekben. Mivel még nevük sincsen, családi állapotukra következtetni sem tudunk – ellentétben például Hajduska Mihályné született Nobel Stefánia esetével. Meglepő azonban, hogy a novellák felében idős főszereplőt találunk, akik a közösségi médián keresztül ismét közelebb kerülhetnek a vágyott fiataláshoz.

Az önmagukban álló, történet nélküli embereken keresztül jutunk el a „kívülről irányított” ember alakjához. A kívülről irányított ember nem örököli családjától követendő cél- és szabályrendszert, ellenben már fiatal korától eléri a fogyasztói kultúra a közösségi médiának köszönhetően. Minták és tradíció hiányában felértékelődik számára a visszacsatolás fontossága. A referenciacsoport a kívülről irányított egyén számára a családnál lényegesen tágabb kört fed le, ahol elmosódik a különbség az ismerős és ismeretlen között. A külső visszacsatolás minősége is átalakul, a külsőségekben megjelenő konformizmus mellett az egyén a belső lelki világát, vagyis az élményszerzés módját és a megélt érzelmeket is a visszacsatolás fényében alakítja, ahogyan ellentétben a *Twitter-történet* és az *Instaszennvedély* szereplői is a követők számának növekedésétől egyenesen királynak érzik magukat (Riesman 1973: 72–76 [1961], idézi Kepe 2022: 100).

Ahogy a fentiekben számba vettük, legyenek

fiatalok vagy idősök, a novellák alakjainak meghatározó élménye a személytelenség, a bizonytalanság és a magánéletbe való visszavonulás. A magánélet falai közé húzóda a figyelmük önmaguk felé, pontosabban saját közösségimédia-oldaluk felé fordul, amelyen keresztül autenticitásra vágnak, és arra, hogy a világot saját maguk relációjában sikerüljön személyességgel megtölteniük (Sennett 1998: 22–38 [1977]). A technológia ebben az értelemben mint végső kapaszkodó jelenik meg, mégpedig az egyéni értelemadás és valóságértelmezés során, végül azonban ez nem képes pótolni a korábbi világkép eltűnésével keletkezett bizonytalanságot, orientációvesztést és frusztrációt. Ahogy Giddens rámutatott, napjainkban az ember számára a legnagyobb nehézséget az ingerek növekvő száma és a folyamatos döntési kényszer okozza, ez azonban elkerülhetetlen a gazdasági növekedés fenntartásához. A közösségi média ráadásul új és új élményeket ígér a felhasználók figyelmének folyamatos fenntartásához (Giddens 1991: 170–180). A túlzásba vitt ingerek ellenpontja végül nem más, mint az érzéketlenné válás, az apátia, valamint a kábulat, amely a novellák szereplőit is kíséri – az *Instaszexvedély* „főhőse” már maga sem tudja, hogy álmod-e, vagy ébren van.

A ChatGPT által közvetített emberkép tehát bár vágyik az egész-élményre és a teljességre, éppen a közvetítő közegnek szánt technológia által kerül ettől egyre távolabb. A mesterséges intelligencia működésének keserű ironiája, hogy a klasszikus görög nimfánál is nárcisztikusabbnak hivatkozik a közösségimédia- és internethasználókra, vagyis azokra az emberekre, akik a „valódi életben” vélhetően a programot, őt magát is működtetik.

Ki a szerző?

A mesterséges intelligencia szövegírási gyakorlata kapcsán gyorsan fellángolt a vita, melynek középpontjában a szerzőség áll. A „ki a szerző” kérdésre a művészeti és tudományos szövegek kapcsán eltérő válaszok adhatók. Kezdjük az utóbbival!

A ChatGPT hivatalosan is megjelent a tudományos szövegek szerzői között, legalább négy esetben jelölték meg szerzőként a medRxiv-nek benyújtott cikkekben. A *Nature* és a *Science* szerkesztői kiemelték, hogy a ChatGPT nem felel meg a szerzősége vonatkozó szabványnak, hiszen az feltételezi, hogy a szerző felelősséggel tartozik a cikkben tett állításaiért (Stokel-Walker 2023). Adott esetben elismerhetik az érdemeit, vagy éppen felelőségre vonhatják. Egy

algorithmus esetében ezek értelmezhetetlen fogalmak, ahogy az önvezető autót sem citálhatják bíróság elé, ha halálos kimenetelű közúti balesetet okoz.

A művészeti alkotások kapcsán a válasz árnyaltabb. A szerzőség kérdéséről való diskurzusban általában Roland Barthes-ot idézik, mi sem teszünk kivételt. Az elmélettől a gyakorlathoz közelítve először a digitálisan rögzített, képernyőn olvasható és linkeket tartalmazó szövegek kapcsán kapott bizonyítást a francia posztstrukturalista filozófus teóriája, amely kritika tárgyává tette a szerző tekintélyét és szerepét, és nagyobb szerepet tulajdonított az olvasónak (Szűts 2013). Barthes egyik alapállítása volt, hogy az olvasó szerepe az olvasás folyamatában a szöveg kiterjesztése volt a számtalan másik szövegbe. Ennek a kiterjesztésnek gyakorlati megvalósulásai voltak a linkek, amelyeket az 1990-es évek digitális technológiai környezetében csupán a szerző, majd a 2000-es évek web 2.0-s, szabadon írható online környezetében már az olvasó is generálhatott, indíthatott indaként az egyik szövegből a másikba. A Barthes által felvetett problémának egyik gyakori olvasata, hogy az irodalmi szövegek végső célja, hogy az olvasó ne fogyasztó, hanem alkotó legyen. „Az olvasó... egyfajta tétlenségre van kárhóztatva – intranszitiv; egyszóval komoly: ahelyett, hogy maga működjön, ahelyett, hogy hozzáférne a jelölő mágiájához, az írás öröméhez, be kell érnie a szöveg elfogadásának vagy elutasításának sovány vigaszával: az olvasás nem más, mint népszavazás. Az írói szöveggel szemben tehát ott az ellentétes érték, a negatív, reaktív érték: a szöveg, amelyet lehet olvasni, de nem lehet írni: az olvasható szöveg” (Barthes 1996: 55).

A mesterséges intelligencia fejlődésével egyre többen foglalkoznak a számítógép által generált irodalom kérdésével. A kérdés az, hogy ki tekinthető a számítógép által generált irodalom szerzőjének. Ne feledkezzünk meg róla, hogy az 1990-es években felmerült az a kérdés, hogy ha a szerző egy programot ír, melynek törvényei szerint a gép létrehozza a verset, akkor a programot író vagy a gép a szöveg szerzője? Szombathy Bálint (1997) szerint a számítógép grammatikai és stilisztikai kutatásokban való alkalmazása sokkal fontosabb, mert költészeti vonatkozásban csak egy kísérleti lehetőséget jelent. A szövegek létrejöttének módja világosan mutatja, hogy a számítógép aligha nevezhető szerzőnek. A számítógép nem képes önálló gondolkodásra, csak a programozó által meghatározott szabályok szerint működik. A szövegek létrehozásában nem szerepel semmilyen kreatív vagy művészi elv, hanem pusztán a gép által tanult adatokból generálnak szöveget. Annak a feltételezése, hogy a számítógép mondani készült valamit, hogy

egy meghatározott kifejezést azért választott ki, mert jobban hangzik vagy az adott témához jobban illik, a számítógép misztifikációja lenne. A számítógép által generált irodalom valójában egy alkotói-kísérleti szerkezet, melyet az ember a nyelvi eszközökkel végzett játék folyamán alkalmaz.

Gerencsér Péter rámutat arra, hogy az irodalomértelmezésben megfigyelhető, ahogy „az alkotóról (a szerzői életútjáról) előbb a szövegre (formalizmus, strukturalizmus), majd az olvasóra (irodalmi hermeneutika, recepcióesztétika) helyeződik át a hangsúly”. Gerencsér ezzel analóg törekvésekre mutat rá a művészetelméletekben és filozófiai művekben is, ilyenek „a brechti rádióelmélet, a Roland Barthes-féle olvasható/írható dichotómia, a szerző halálának foucault-i és barthes-i koncepciói, a derridai dekonstrukció, az Umberto Eco-féle nyitott mű” stb. (Gerencsér 2019).

Továbbra is Barthes értelmezésénél maradva kiemelhetjük, hogy az olvasható szövegen éppen a technológia lépett túl, a szabadon írható web 2.0-s környezetet a fizikai szerzővé válást is garantálta, hiszen a felhasználók az online platformokon megosztásaikkal új kontextusba helyezhetik, kommentjeikkel továbbírhatják, míg átírásaikkal az eredeti szöveg újabb verzióit hozhatják létre. Végül pedig említsük meg Espen Aarseth elméletét is, aki szerint a szerző hatalommal rendelkezik, amely nem csupán egy adott szöveg tartalmát, hanem formáját is befolyásolhatja, tehát nemcsak hatással van a szöveg poétikai elemeire, hanem újakat is létrehozhat (Aarseth 2004).

A ChatGPT megjelenésével a szerzőség jelensége egy újabb olvasatot kap. Immár egy algoritmus az, amely a szöveget írja. Ez az algoritmus hozzáfér a világ összes korábban megjelent szövegéhez, így létrehozza a valódi, határtalan és periodikus bábeli könyvtárát (Borges 1972). Ennek a könyvtárnak a szerzői pedig egyre nagyobb mértékben az olyan algoritmusok lesznek, mint a ChatGPT.

Felhasznált irodalom

- Aarseth, Espen J. 2004 Nem-linearitás és irodalom-elmélet. *Helikon*, 3: 313–348.
- Aczél Petra 2012 *Médiaretorika*. Magyar Mercurius, Budapest.
- Borges, Jorge Luis 1972 Bábeli könyvtár. In Jorge Luis Borges. *Körkörös romok*. Kozmosz Könyvek, Budapest, 32–37.
- Feenberg, Andrew 1999 *Questioning Technology*. Routledge, New York.
- Gerencsér Péter 2019 Bevezetés a web 2.0 definícióiba és ideológiáiba. *Apertura*, tél. <https://www.apertura.hu/2019/tel/gerencser-bevezetes-a-web-2-0-definicioiba-es-ideologiaiba/> DOI:10.31176/APERTURA.2019.14.2.1Corpus ID: 197709414
- Giddens, Anthony 1991 *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge.
- Kepe, Nóra 2022 *A közösségi média önimádó embere – Technológiai emberkép a 21. században*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Nyíri Kristóf 2006 Mikrotartalom és multimédia – a tudomány megrövidítése? In Fábri György szerk. *Tudomány és média. Tudomány – Kommunikáció – Társadalom III*. Tudástársadalom Alapítvány, Budapest, 47–52.
- Örkény István 1968 *Egyperces novellák*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Örkény István 2004 [1968] *Egypercesek*. Palatinus, Budapest. <http://mek.niif.hu/06300/06345/06345.htm>
- Riesman, David 1973 [1961] *A magányos tömeg*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Sennett, Richard 1998 [1977] *A közéleti ember bukása*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Stokel-Walker, Chris 2023 ChatGPT listed as author on research papers: many scientists disapprove. *Nature.com* 18 January <https://www.nature.com/articles/d41586-023-00107-z>
- Szirák Péter 2008 Örkény István (Pályakép). Új Palatinus Könyvesház, Budapest.
- Szombathy Bálint (1997, 2005) *A konkrét költészet útjai*. Artpool, Budapest. <http://www.artpool.hu/Poetry/konkret/szamitogepes.html>
- Szűts Zoltán 2013 *A világháló metaforái. Bevezetés az új média művészetébe*. Osiris, Budapest.
- Thomka Beáta 1986 *A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja*. Forum, Újvidék.
- Vaswani, Ashish – Shazeer, Noam – Parmar, Niki – Uszkoreit, Jakob – Jones, Llion – Gomez, Aidan N. – Kaiser, Łukasz – Polosukhin, Illia 2017 Attention is all you need. In Yoshua Bengio – Yann LeCun – Ruslan Salakhutdinov edit. *Advances in Neural Information Processing Systems. NeurIPS (Neural Information Processing Systems)*, Proceedings of the Conference. 5998–6008.